

LEZINGENCYCLUS 'DE WIJZEN IN HET OOSTEN'

VERSLAG LEZING MARJOLEIN VAN ASSELT

13 januari 2011

"De toekomst is het speelveld van de macht". En daarom zijn beleidsgerichte toekomstverkenningen zo interessant. Dat zegt hoogleraar Marjolein van Asselt.

De toekomst is een wonderlijk verschijnsel. Ze bestaat niet nu, er is geen data over beschikbaar, maar is wel constant punt van discussie. "De toekomst is het speelveld van de macht". En daarom zijn beleidsgerichte toekomstverkenningen zo interessant. Marjolein van Asselt pleit in haar lezing 'Dromen van Maakbaarheid: omgaan met onzekerheid', voor duidelijke toekomstverkenningen, waarbij experts de scenario's uitwerken waarover politici uiteindelijk keuzes maken voor hun beleid.

Marjolein van Asselt is lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en hoogleraar Risk Governance aan de Universiteit van Maastricht. Zij heeft recent het WRR-rapport 'Uit Zicht' gepubliceerd, over de manier waarop toekomstverkenningen kunnen worden gebruikt in het beleid. Hierin zijn 23 toekomstverkenningen grondig geanalyseerd. Kernpunt: de toekomst is onzeker, maar wel beïnvloedbaar.

Strijd om de toekomst Volgens Van Asselt is de toekomst van groot belang voor beleidspolitiek. "De toekomst is het speelveld van de macht. Alle politiek gaat uiteindelijk om de toekomst. Een politicus die beweert dat de toekomst hem niet interesseert, heeft weinig kans om gekozen te worden. Politiek is een strijd om de toekomst." Vooral rond verkiezingstijd hoor je politici over beloften voor de toekomst, maar ze gebruiken het ook als politieke erfenis; wanneer politici zeker weten dat ze niet terugkomen, willen ze iets nalaten voor de lange termijn. Daarom zijn toekomstverkenningen ook zo interessant voor politici. Volgens Wouter Bos worden verkiezingen niet gewonnen met beleidsresultaten, maar met een verhaal over de toekomst. Maar wat is eigenlijk een goede toekomstverkenning?

Verrassingsvrije toekomst Een toekomstverkenning is volgens de WRR een systematische studie van wat de toekomst in petto zou kunnen hebben waarbij gebruik gemaakt wordt van wetenschappelijke kennis. Er zijn verschillende soorten toekomstverkenningen, maar één soort is dominant: het zogenaamde forecasting (verwachten, niet te verwarren met predicting, wat voorspellen inhoudt). Het gaat hier om een 'verrassingsvrije toekomst', waarbij de vraag centraal staat wat er zou gebeuren als het gaat zoals het ging. Er is sprake van slechts één toekomstbeeld (de toekomst in enkelvoud). Deze vorm wordt vaak ingezet als voorspelling. En dat is nou juist nadrukkelijk waar het niet om gaat, volgens Van Asselt.

Voorspellen in de ban Het voorspellen moet in de ban, als het aan haar ligt. Je kunt alleen een voorspelling doen, als de toekomst al vastligt. "Geen enkele vorm van hedendaagse beleidsgerichte toekomstverkenning pretendeert de toekomst te voorspellen", aldus Van Asselt. Voorspellen stimuleert volgens de hoogleraar overspannen verwachtingen die een toekomstverkenning nooit waar kan maken. "Dit is onproductief, dan krijg je een welles-nietes-discussie." Bovendien stimuleert voorspellen problematische praktijken, zegt Van Asselt. De toekomst bestaat niet, de tijd die voor ons ligt is per definitie iets abstracts. Je kunt de toekomst niet onderzoeken, er is geen data over. Die heb je alleen over het heden en het verleden. Van Asselt: "Het is opvallend hoe moeilijk mensen het vinden om het woord 'voorspellen' niet te noemen. Dat is gemakzuchtig en onnadenkend. Ik daag iedereen uit om het eens te proberen. Dat maakt discussies een stuk interessanter!"

Door de eeuwen heen zijn er drie soorten beelden van de toekomst geweest. Ten eerste het beeld van een gedetermineerde toekomst: de toekomst ligt vast. Daarnaast is er het beeld

van een lege toekomst, die volledig maakbaar is. De variant die de WRR voorstaat is die van een 'open, maar niet lege' toekomst. Dat betekent dat de toekomst onzeker is, maar wel beïnvloedbaar.

Open, maar niet leeg "Een toekomstverkenning probeert een balans te vinden tussen dat open, maar niet lege karakter. Dat is koorddans." Volgens van Asselt worden er maar weinig normatieve toekomstverkenningen gemaakt, en dat is een blinde vlek. De WRR beveelt dan ook aan om ook normatieve toekomstverkenningen te maken. Verdere suggesties zijn het inzetten van wetenschappelijke kennis, zoals het inzetten van meerdere verledens (er zijn vaak verschillende interpretaties over wat zich heeft afgespeeld), het serieus nemen van extreme toekomstbeelden en het inzetten van veranderingstheorieën.

We kunnen een voorbeeld nemen aan het buitenland, vindt Van Asselt. Zo heeft Finland een vaste kamercommissie voor de toekomst, is er in Zweden een parlementaire dag van de toekomst en heeft Vlaanderen een instituut voor de toekomst. Maar, Overijssel doet het ook lang niet slecht, benadrukt ze. Ze prijst het Trendbureau erom dat het nadrukkelijk een verbinding zoekt met de politiek.

Politici, beslis! Want volgens Van Asselt is het belangrijk dat het de politici zijn die de keuzes maken, op basis van de hun aangereikte toekomstverkenningen. "Toekomstverkenningen moeten ondersteunend zijn voor politici in het nemen van verantwoordelijkheid voor de toekomst. Er moeten altijd twee scenario's aan de politici worden aangeleverd. De bestuurder moet de ruimte krijgen om hierover na te denken. Experts vinden het vaak moeilijk om onzekerheid toe te geven, maar onzekerheid betekent niet altijd dat er gevaar is. Als er geen onzekerheid zou zijn, zou er geen politiek nodig zijn. Dan zou technocratie de beste staatsvorm zijn."